

עליזה לבנברג : יונן קרית שמונה (ב)

„מובן, הקיבוצים היו ראשונים בגליל העליון. העובדה נשארת בעינה...“
המשפט נשאר תלוי באוויר. במובן־מה ניטל פתאום הטעם מכל הדיבורים שקדמו לו.

דוד הוא ראש חברת־הפיתוח, שבה יש מניות גם למועצה האזורית (המיצגת את ההתישבות) וגם למועצה המקומית של עירת־הפיתוח. רוב המניות, הן, בהכרת, בידי המועצה האזורית וההסתדרות. כל זמן שאצל גופים אלה טובת הציבור קודמת, הרי בעצם אין כל רע בכך.

את תכניתו לחיזוק התעשייה ולהרחבת התעסוקה בקרית־שמונה מיסד דוד על מספרים ועל עובדות. אין כאן דברים פורחים. הוא איש שקט ומיושב בדעתו, מוכשר ובוטח־בעצמו, אחד מאנשי־הקיבוצים הללו שקרית־שמונה גוננת בהם אמון, במידה שהיא מוכנה לתת אמון במישהו בכלל. בשבתו כאן בכורסה בדירתו הריהו נראה נכבד ונשוא־פנים בצדעיו ששיבה זרקה בהם, כשהוא גומע את הקפה, מדבר באותה צורה נינוחה ויודעת־דבר שקנו להם אנשי־קיבוץ כה רבים מן המעמד המנהל מאז הקמת המדינה, יחד עם רמת־חיים גבוהה.

„מובן, הקיבוצים היו ראשונים בגליל העליון. העובדה נשארת בעינה...“
רוצה הייתי לדעת מה בדיוק כוונתו בדברים האלה. עדיפות לקיבוצים בתיכנון האזורי? הוא עצמו, בדומה לרוב החשובים שבכל־פלני־הקיבוצים במחוז, סבור שאין ניגוד־אינטרסים בין שני הסקטורים וכי יש לראות באיזור יחידה אחת מבחינה משקית. הוא אחד המטיפים הנמרצים ביותר לגישה שכזאת, והוא מתלהב כמעט כשהוא מסביר לי את הפרטים.

ואף־על־פי־כן, האם יהיה מוכן לוותר על זכויות־יתר, שיקולים נורמליים שפל שבא ראשון — בפרט אם במקרה הוא גם החזק יותר — מניח שהן מגיעות לו?
„ומה בדיוק מתבקש מזה, מזכות־ראשונים זאת?“ אני שואלת.

במובן ידוע השאלה מיותרת. אחרי הכל, כלום אין אנו כולנו יודעים את התשובה? לפחות אלה מאתנו הנמצאים כאן מלפני הקמת המדינה יודעים את תולדות האיזור. אין להכחיש שהקיבוצים והכפרים היו הראשונים, ופירוש הדבר היה סכנות יום־יום, ועל הכל — יגיעתה של עבודה גופנית קשה, מחסור, אפזריות מתמדת של חיים בפינה מרוחקת זו של הארץ, על אדמתה הקשה, הטרשית.

כלום אין ראשית כזאת מקנה זכויות לכל חברה? הקאפיטליזם, למשל, צדו המוסרי הנאה ביותר בא לו מן הדעה הזאת. אתה עובד וצובר עושר וקנין, המבטאים את הבטחון והחירות ממחסור ופחד, אבל לא רק לעצמך אלא גם למשפחתך, לבניך ולבניהם. האם זוהי „אנוכיות־של־שנים“, כמו שקוראים לה הצרפתים? אולי.

והקיבוץ כיום, האם הוא אנוכיות של מאתיים או שלש-מאות? אך כלום לא מוטב בכל-זאת כך משיהיה כל אדם חושב על עצמו בלבד? אם ציבור מגיע לשלמות, כל כמה שאפשר הדבר, אם נוצר בכך אי של שוויון וצדק חברתי, כלום לא הושג משהו? מה אמר ג'ון דון, המשורר האנגלי בן המאה ה-17? — „שום איש איננו אי, שלם למו'עצמו, / כל איש הנו פיסת-יבשת... / ומות אדם ממעיט אותי, משום שחלק לי באנושות. / על כן אֶל נא תשאל למי צילצל הפעמון, / לך הוא מצלצל...”

מה שהקיבוצים נותנים לילדיהם, למשל, הוא מה שזכאי לתת לילדיו כל אדם שהתיגע בפרך כמו חברי הקיבוצים: מזון מספיק, טיפול נאות, דיור טוב, מיטב החינוך. ומעמד? אמנם כן, לשעבר לא היה זה חשוב, או ביתר דיוק — המעמד היה נחלת כל עובד. כיום, עם שהשתנו המושגים, חייב אתה להסתגל ולחתור אל סמלי המעמד החדשים, המיוסדים על ערכים חמריים, לא כן? כלום כאן הסכנה?

„יש לפתח את כל האיזור“, אומר דוד, „ומאחר שהחקלאות הגיעה לנקודת-ריויה ואינה יכולה לקלוט כוח-אדם נוסף, יש להרחיב את התעשייה...”

דברים משכנעים למדי. אולם היכן, אני מהרהרת, יהיה מקומה של התעשייה הזאת? מי יהיו בעלי-המניות? כלום באמת כה רע הדבר לתושבי קרית-שמונה אם ימצאו להם תעסוקה מחוץ לעיירתם? כלום אין אותה התפתחות נראית ברחבי העולם כולו? וכלום „עיר-חדר-השינה“ היא מושג שלילי כל-כך בעת החדשה? הענין הוא רק בכך שתושבי קרית-שמונה צריכים לקבל מן העולם החיצון לא עבודה בלבד אלא גם בידור, פעולות תרבות, ניהול שירותים חיוניים...

העבודה השכירה היא אחת העובדות הכלכליות החדשות-ביחס בחיי הקיבוצים. הם המציאו אותה לא דווקא מפני שבזמנו היה בה הכרח משקי בשבילם אלא מפני שצריך היה להציל את החדשים מרעב ממש. עיירות-הפיתוח הוקמו כדי להבטיח שירותים אזוריים להתישבות, אך עד-מהרה התברר שאין לצפות לשירותים אלה מצד תושביה של קרית-שמונה, למשל. לא היו בהם כלל הסגולות הדרושות להקמת שירותים על הרמה שבה תהיה ההתישבות מוכנה להסתייע בהן. הנה כי כן צריך היה למצוא תעסוקה אחרת לתושבי העיירה החדשה. אחרי הכל, לא הם היו האחראים לחישובים המוטעים. הם לא דרשו שיקחו אותם למקום שלקחום. משום-מה היתה הטעות בהנחה שמרכזים עירוניים תמיד יש בהם סידורים טובים יותר מאשר בישובים כפריים. הנחה שכמובן אינה נכונה במדינת-ישראל, על-כל-פנים לא ביחס לעיירות-הפיתוח. שבדומה לקיבוץ הפריכו כמה וכמה מושגים סוציולוגיים ותיקים ומכובדים.

נוכח הסיכוי שיהיו השכנים החדשים מתעטפים ברעב על מפתן דלתם, ומכיוון שלחצה עליהם המדינה שיושיטו עזרה בשעה שהיתה נחוצה ביותר, סיגלו אפוא הקיבוצים את כלכלתם לצרכי העבודה השכירה. כיום הושלם התהליך, פחות או

יותר. ובעצם הרגע הוא העיירות החדשות, על-כל-פנים — אבותיהן הזריזים והשאפתניים, נותנים קולם בזעקת-שבר, דורשים לשים קץ לתעסוקה מחוץ למקום ותובעים בפה מלא תעשיות בהוך העיירה.

„מה בנוגע לחוסר-העבודה בחורף? אני שואלת בקשי-עורף, עם שאני יודעת כי התעקשות זו על פרטים אינה נימוסית ביותר.

דוד היררה בשאלתי. „המ“, הוא אומר, „המ“. הוא נרכן אחר על הכורסה, מדליק סיגריה. הוא שוהה בטרם יענה.

„אולי כדאי שננסה לנטוע פרדסים“, אומר הוא לבסוף. „אשכוליות מצליחות כאן יפה מאד“.

שתיקה.

„זה יספק עבודה לחדשי החורף, בעונת הגשמים... שיווי-משקל מסוים לתעסוקה הקיצית... וכי מה עוד אנו יכולים לעשות?“

מה עוד יכולים אתם לעשות? אין תשובות שלמות על השאלה. אינטרסים מתנגשים. אולי אין טוב מאיזו פשרה. רק שאנשי-הקיבוצים צריכים להתגבר על רגש-האשמה שלהם, ודבר זה מקשה על קבלת החלטות חותכות. הם מתחמקים מן השאלות, מנסים להתעלם מבעיות...

אבל שם למטה, בעיירה, גברים רבים מתעוררים בבוקר, בדרת הגשם הראשון, ומאזינים בפחד לחורף הקרב לבוא. פירוש הדבר צינה וטחב, שהעשירים מתגברים עליהם בנקל כל-כך ואילו עם העניים הם מתאכזרים כל-כך. אך על הכל הוא מביא עמו מחסור, חולי, וגרוע מכל, שורש כל רע — חוסר-עבודה, או תת-תעסוקה.

בקריית-שמונה אבות-משפחה נחשבים בני-ימול כשהם מצליחים למצוא בחורף פרנסה בשיעור 120 ל"י בחודש. 10 נפשות ויותר צריכות להתפרנס על סכום זה, ובתוכן זקנים וחולים, צעירים ומחוסרי-ישע. והכסף בא מעבודת-דחק, מרימים אבנים מן הארץ, משליכים אותן לתוך סלים, תולשים עשבים שוטים, מגקים מקלטים מסחי וזוהמה שהצטברו בהם משך שנה תמימה...

יש כאלה ששוב אינם מרגישים בחרפה שבעבודה הזאת. המציאו אותה כדי למנוע ממשפחותיהם רעב ממש, בטלה-מאונס ואכילת-קיצה. הם עושים את מלאכתם בעצלתיים, נוטלים שכרם והולכים הביתה. „תודה לאל, חיים“, יגידו, קולותיהם חלודים. הפנים אטומים, נבובים, אדישים.

יש המתפרנסים מעבודת-דחק זה שנים, לא רק בימי החורף, בעונה המתה, אלא כל ימות השנה... אנשים שההרגלו לקצב הבטלני שבו היא מתנהלת. המסרבים לקבל עבודות מכניסות יותר, או שהם מוותרים עליהן מהר מפני שאינם מעוניינים כל-כך להשתפר יותר אם הדבר מצריך מאמצים מפרכים, אחרי הכל, באים הם ברובם מארצות שבהן אין אדם אף לדרכו, שבהן החפזון המערבי אינו ידוע. ארצות שבהן אין השעון מושל בחיי האדם והוא נוהג לאטו בכל דבר, אפשר שלא תמיד יניח את כלי-מלאכתו מידו כתום שמונה שעות בדיוק, ולעתים קרובות אולי יישב בסדנתו הרבה יותר מעשר או שתיים-עשרה שעות. אבל יכול הוא להגיה

כליו מידי כל-אימת שיתקוף אותו מצב-הרוח, ואז יפזם לו פזמון, יגלגל שיחה עם שכן, או ישכב תחתיו, כאשר תלהט השמש יותר מדי, וימתין לרוח צוננת יותר. קצב, מאמץ, יגיעה — למה?

עובדי-הדחק יודעים גם כי לא כדאי להם לעבוד קשה, ולא עוד אלא שאם יעבדו קשה הרי לא יהיה עוד שכר בכלל משעה שתסתיים העבודה. יש שמנהל-העבודה מסביר בבירור שאם יעבדו יותר מדי יקפחו את מקום-עבודתם בטרם עת. רבים מן הוותיקים שביוצאי ארצות-המזרח אינם חשים כל צורך להשתדל ולהיטיב את מנת-חלקן של משפחותיהם. חינוך? לשם מה? הם עצמם אין להם חינוך כלל. מדוע יהיה לילדיהם? חיים... נושמים... אין טעם לדאוג יותר מדי... האלוהים דואג לכל...

יושבים הם שפופים לצדי הפביש כל-אימת שתעבור, מביטים אחרין בסביל, בלי סקרנות אמיתית... דומה שתמיד הם לוגמים מתוך בקבוקי-תרמוס שבורים, לזעסים אוכל מעופש... מהם נשענים על מעדריהם ובוהים נכחם... מהם מניעים אבריהם כעובדים, אטית, מוכנית...

כאשר תדבר אליהם יענו לך ברצון בלי דעת מה תכלית השיחה. אין הם עוינים. רק יגעים, נרשאים חייהם כמעמסה מפני שאינם חושבים אפילו, משלימים עם גורלם מפני שהם מאמינים שאינך יכול לעשות שום דבר שישנה איזה דבר שהוא... הכל גזור מראש, ואין אדם יכול להתיצב כנגד האלהות.

„מובן שאפשר לנסות ולנטוע פרדסים“, אני מהרהרת לי, „אבל בקרית-שמונה ילמדו הבריות לשנוא את המלאכה יותר ויותר“.

*

אנשי-קיבוץ ותיקים קשה להם להבין עמדה זו. בעיניהם הרי העבודה החקלאית נשארה בגדר אידיאל, אף כי דרך-כלל שוב אינם עוסקים בה — או אולי משום כך. אבל בעיני תושביה של עיירת-הפיתוח זהו מפלט אחרון לאנשים שאינם יכולים למצוא שום מלאכה אחרת... אחדים מהם רואים בה את הצורה המודרנית של עבודת-עבדים. זה טראגי, אבל זוהי עובדה. והמסיבות סייעו ליצור אותה.

„לו רק לא היו קיבוצים מסביב לנו!“ אמר תמול-שלשום אחד העסקנים החדשים שבמקום. „הם מחניקים אותנו“.

מוכן היה בהחלט להסביר את דבריו.

„הם הקימו את העיר, סיפקו לה איזו תעסוקה, וכך שיחררו את המדינה מעול האחריות. לולא היתה עבודה חקלאית בקיבוצים, לולא היתה שם תעשייה זעירה, היה הכרח לעשות משהו בשביל העיר. משהו יסודי“.

הפועל השכיר הוא כיום חלק ממבנה כלכלי, והמשק הקיבוצי אינו יכול להרחיקו בלא שיביא על עצמו סכנת התמוטטות. הנה כך, מה שהיה פעם מעשה של הקרבה, מעשה שצריך היה לעשותו למען הכלל, הפך להיות כורח כלכלי, משהו שלא בנקל יסולק אלא שמצטערים עליו חרף הכרחיותו.

דומה הדבר לנישואים של חשבון שתחילתם בשעה שדומה היה כי יש בהם משום הקלה מידיית של מצוקה ממשית. היה זה פתרון לבעיות מעשיות דוחקות שלא סבלו שום דיחוי. עתה ששוב אין מרגישים בהן במישרים, עתה ששוב אין הן חריפות כל-כך, נעשו היחסים כעין יחסי שיעבוד. שום צד אינו יכול להיחלץ בלא ללקות. נוצרו עובדות נוספות. והדבר שפעם הוחל בו באירצון, בלחץ המסיבות, הוא כיום חלק מן המבנה.

בימים אלה עמד קיבוץ אחד בפני דילמה לאמיתה. צריך היה לגשת מיד לדילוג הפותן. אך אי-אפשר היה למצוא פועלים. הפותן הוא גידול עונתי. דרך-כלל סומכים על „העולים החדשים” בעירת-הפיתוח הסמוכה שיסתמו את הפרצות. אבל עם שמתרבה התעסוקה הקבועה, שוב אין למצוא פועלים. בקיץ הדבר קורה לעתים קרובות. במוחו של אחד מבעלי-ההמצאות שבקיבוץ, אחד מאלה שלגביהם צרכים משקיים מבטלים את שאר השיקולים, עלה רעיון. הוא הלך לאחד הפפרים הערביים בסביבה והסדיר משהו עם קבלן ערבי. עכשיו היה הכל בסדר. הפותן ניצל. הקבלן עמד בדיבורו. הוא בא והביא אתו את פועליו. הם התחילו לעבוד בשדות. ולגדל חרדתם גילו חברי הקיבוץ שהיו אלה ילדים קטנים בני שמונה, תשע, עשר, לכל היותר...

קמה זעקה. עבודת-פעוטות. ניצול... כל הסיסמות השכוחות-למחצה מן העבר הסוציאליסטי שבו לחיים ולבשו משמעות חדשה. כל העקרונות הקדושים הועמדו בסכנה. ואולי יותר מכך — הכבוד-העצמי של חברה זו, שראשיתה כעילית אידיאליסטית ועתה דעתה נתונה לצרכים כלכליים לפחות באותה מידה שהיא נתונה לצרכים רוחניים. חדר-האוכל שוב נעשה שדה-מערכה רעיוני. אי-אפשר היה להתעלם מן המחאה. רב מדי הוא שהיה מוטל בפק.

הלכו להם אפוא הילדים הערבים.

אבל עדיין צריך היה לדלל את הכותן.

בחינת אמצעי אחרון של יאוש סגר הקיבוץ את בית-הספר כולו לשבועיים ימים. עכשיו היו ילדיו שלו. בני שמונה, תשע, עשר לכל היותר, עושים את המלאכה.

שוב היתה מהומה בקיבוץ, וקשישי החברים הניעו ראשיהם ספקנית. „איזה פתרון... ילדינו-אנו... וכי כך עושים דברים? לאן כל זה מוליך?”

אישה-הקיבוץ שסיפר לי את המעשה הזה כולו חש בצד המבדח שבו, אך הוא יודע גם ששאלה יסודית מוטלת כאן על כף-המאזניים:

„התוצאה תהיה שבשנה הבאה לא נשתול פותן... יהיה עלינו להפסיק את עיבוד השדות... וכי מה אנו יכולים לעשות?”

*

במי פוגש האיש החדש בארץ כשהוא נתקל בחברת-הוותיקים הזאת המהוללת של ישראל? במי מן האנשים הטוענים לזכות לקבוע את גורלה של הארץ, המאמינים כי תרבותם שלהם היא שצריכה לשלוט, שכלפיי-חוץ הם נטולי ספקות כמעט?

בקרית-שמונה נתקלים קודם-כל בלא-יוצ'לחים העושים נסיון אחד אחרון למצוא להם אחיזה. שנוא עליהם המקום, שנדמה להם כי גלו אליו מפוח המסיכות. הם מביטים מגבוה על שכניהם, מפני שגם הללו נמצאים כאן לא מפני שרצו לגור בעיר חדשה ולבנותה אלא מפני שאילצום לבוא הנה. בעלי-המקצוע מתוך החדשים-בארץ משתבצים בדרך-כלל במקום אחר, קרוב יותר למרכזה של הארץ. הנה כך נפגשות שתי הקבוצות החשות עצמן תלושות-ממעמדן, עקורות ודחיות מבחינה חברתית. הוותיק מוצא לעצמו פחות צידוק לעובדה שלא הצליח במקום אחר. ובכן, כדי שיוכל לחיות בכפיפה אחת עם עצמו, עם רגש הכשל והנחיתות המכרסם בו, נחוץ לו משהו שבו יסתכל מגבוה, ומי מתאים לכך יותר מן החדש-בארץ, הנבוך ואובדן-העצות בעולם החדש הזה? ולמי יכול הוא לספר באיך מכלים-דבר על גדולת עברו אם לא לאיש הזה, שעדיין רק מעט הוא יודע על ישראל, על "ישראל הראשונה"?

"אני יודע שהייתי יכול לקבל עבודה במקום אחר", סח לי צבר כבן שלושים-ומשהו. גם בחוץ. אבל זה-הרעה..." הוא פסק מדיבורו, תמה אם להמשיך. "בעצם זה לא רע להיות מכונאי אצל הרשות לפיתוח החולה. הרע הוא שלא הייתי מוכן לעזוב ולעמוד בפני תחרות בחוץ... כמה שנים כאן, ואחרי זה כבר לא מעיזים להתמודד... אני יודע שזאת שטות... אבל זה-הרעה... תמיד אני מדבר על זה שעוד מעט אעבור מכאן, אבל אני נשאר עוד ועוד, וככל שאני נשאר כאן — יותר אני שונא את המקום..."

מעטות המשפחות האשכנזיות המתגוררות בקרית-שמונה מרצונן. אולי זה שורש הרעה. לכל המוטב משמש המקום קרש-קפיצה לעסקנים שאפתנים מבני כל העדות.

הרי, למשל, המורה בבית-הספר היסודי, בן קרוב לשלושים, שהיה רוצה לצאת ולגור בעיר גדולה או לפחות בקירבתה, כדי להמשיך בלימודים, והוא אומר: "בעצם אשמה אשתי... היא בסדר גמור, את יודעת... אשה ואם נפלאה... אבל זה-זה... המשפחה והחברים שלי... לא היו מוכנים לקבל אותה לעולם. היא באה בעליית-נוער ובילתה את שנות נעוריה בקיבוץ. לא היתה לה השכלה מסודרת. את יודעת איך זה... ועכשיו כבר אינה יכולה למלא את החסר".

אי-כזה נעשתה קרית-שמונה מין מפלט לחלשים ולבישי-מזל, לאותם שניטל מהם בטחונם-העצמי ומפני שהם כאן, מפני שאינם מעיזים או אינם יכולים לעזוב, הם שונאים את העיירה ואת שכניהם בתוכה ועוטים כמעיל חוצפה ושחצנות. מבעד לקרעים שבמעיל הם מציצים בזהירות, נפחדים, בעולם שסביבם. רק שלא להיעשות "כמותם", כמו החדשים, רק לשמור על פליטת גאוה ויוקרה...

בראשונה לא היה הדבר ביש כל-כך. החדשים-בארץ, הם עצמם אובדי-דרך ואומללים ומגששים באפלה, מוכנים היו לשאת עיניהם אל הוותיקים האלה, העתק קלוש של אב-הטיפוס הישראלי. הניחו להם לנהל את העיר, והם נהנו מזה. אך לאחר-מכן חל שינוי בדברים. מנהיגים מקומיים החלו להופיע, ובהרבה שטחים נטלו את הרסן לידיהם. כיון שפך נותר לאזרחים האשכנזים רק להחזיק חנויות

ולעשות כסף. במובן הזה האחרון היו אחדים שהצליחו יפה מאד; אך דבר זה לא העלה ארוכה לפציעיהם ולא העניק להם את הכבוד העצמי שהיה דרוש להם. בקיבוצים שוב פוגש תושב קרית שמונה ביסודות השוליים של חברת הוותיקים. החבר הנמצא במשק שנים, או עשרות שנים, ועובד לצדו של „עולה חדש“, דרך כלל אינו משלים עם מקומו בסידור העבודה ובסולם החברתי של קיבוץ. לעתים קרובות הוא מסתכל בקנאה באנשים שאותם הוא מכנה, בהעמדת פנים של בוז המכסה אך במעט על איבתו, בשם „ג'ובניקים“, חברי הקיבוץ הממלאים קבע את תפקידי ההנהלה בקיבוץ כגון מזכיר פנים וחוזק, גזבר וכו', העובדים בעיר כפקידי ממשלה בכירים עם רכב צמוד, או מקבלים עמדות של הנהגה בתנועה. נראה אפוא כי הפועל השכיר מסמל בעיני חברי הקיבוץ הממוצע את הכשלון מפני שהוא עצמו לא הגביה יותר לטפס בסולם החברתי של חברתו (סולם שאין להכחיש את קיומו כיום). הפועל השכיר הוא מזכרת חיה לכך שהנך נטול מעמד בחברה שניזולתה מתריפה עוד יותר את ההשפלה שדבר, מקום שווהי הקללה הקשה ביותר למשכיל למחצה, לזעיר בורגני, השולט כמדומה בזירת החיים הישראליים בכל מקום.

כיון שהוא חש עצמו נחות לעומת ה„ג'ובניקים“, יוצא חברי הקיבוץ הממוצע לתור אחר מישהו נמוך ממנו שיביט אליו מלמטה למעלה. מי מתאים לכך יותר מעובד הדחק שאין לו אפילו בטחון בחייו, שאינו יכול לעמוד בגאון נוכח העולם החיצון כשהוא מעמיד פנים לפחות שהוא חלוץ ועובד עבודה גופנית מתוך בחירה? גם בעיני הצמרת הקיבוצית משמש הפועל היומי הבא מקרית שמונה ודומותיה סמל של כשלון, ואם גם מסוג אחר. הוא מזכיר למנהיגי הקיבוץ את העובדה שהקיבוץ סטה מדרכו רצופת העקרונות ושחברת העילית הקיבוצית, הסגורה הרמטית, מתפוררת והולכת. גם אם לא יודו בכך, יש בהם חשד שהפועל השכיר משמיע את זילצול פשיטת הרגל של האידיאולוגיה הקיבוצית.

מובן, אפשר היה לנסות ולנסחה מחדש, אך קודם לכן צריך היה להודות בפני כל כי יש צורך בכך. כיום גדול ההבדל בין ה„ג'ובניק“ לחברי הקיבוץ הפשוט, גם במובן זה שהראשון יודע את המתרחש וחברו אינו יודע. ה„ג'ובניק“ מנהל את ענייני המשק, ולעתים קרובות גם את ענייני התנועה. הקיבוץ היחיד שוב איננו חוליה ברשרת, ומכל מקום אין הוא כך אוטומטית. פעם היה יחסו של כל קיבוץ לזולתו דומה ליחס שבין חברי קיבוץ אחד לזולתו. היתה תלות הדדית, שהתבטאה בקיומו של ארגון הגג שהופך כגורם מכריע. כיום כל קיבוץ הוא אי בפני עצמו. שעה שחברי קיבוץ נפגשים יש בהם אולי הרגשה שהם הבוזה אחת, שהם נבדלים מאורחים אחרים, שהם נמצאים בהתגוננות בגלל צורת החיים השונה שלהם, אך דומה כי אין בהם אותה הרגשה של שיתוף גורל כבימים עברו. במובן ידוע השתנו פני הדברים עד כדי כך שנראה כאילו ההתקפות על הקיבוץ הן המלט המלפד ביותר את חברי הקיבוצים. כמו כן שוב אין זה נכון שחברי הקיבוץ מגן בראש וראשונה על „מסגרת החיים המיוחדת במינה“ אשר לו, אבל חייב הוא להוכיח

שעדיין היא „מיוחדת במינה“ ושעדיין חבריו נאמנים לשוויון ולצדק החברתי בתוכו ומחוצה לו. רוב הציבור שוב אינם מערערים על האידיאל כשלעצמו. מתפעלים ממנו ומציגים אותו לראוה יותר מתמיד, משום שדומה כי סכנה ואיום נגד פניו. למעשה הקיבוץ כיום דומה לכפר פורח בכל מקום שהוא בעולם, על-כלי-פנים כלפי-חוץ. בגבולותיו פנימה הוא צודק ונאמן לשוויון במידה רחבה יותר מן הנהוג במקום אחר, אך שוב אין הוא נותן דעתו על העולם החיצון, על החברה במלוא הקפה. משהחל הקיבוץ להכריז שהוא „נמצא במצור“ התיק עצמו מן החברה שנוצר לשרתה, ומעתה הריהו קיים בניגוד לה, או — גרוע מזה — בשוליה, ניסוי חברתי מעניין ששוב איננו תנועה חברתית דינאמית הנושאת באחריות רחבה. „הקיבוץ נעשה מין בית-נכות, משהו שמראים אותו לתיירים אבל שוב אינו נחשב בר-ביצוע“, אמר לי איש-קיבוץ אחד. „האם אתם עצמכם סבורים שהוא בר-ביצוע, בצורה בה הגו אותו והנהיגוהו בשעתו?“ רוצה הייתי לשאול. אבל אין מטרידים אנשי-קיבוץ בשאלות, נזהרים שלא לפגוע. אין אדם רוצה לראותם בצרתם...

הריאליסטים שבתנועה הקיבוצית, הקשוחים הפוטרים במשיכת-כתף את אנשי-האתמול החביבים, אותם עוברי-בטל שאין-להם-תקנה, מודים כי העבודה השכירה נעשתה תופעה של קבע. הם טוענים כי אין עוד מעמד-פועלים במובן הקלאסי, כי ההתפתחות הטכנית הפכה אותו לנחלת העבר. העבודה השכירה, הם אומרים, היא חלק מן המבנה הכלכלי של הקיבוץ. אין לעקרה. אין להחזיר את השעון אחורנית. בלעדיה היה הבנין כולו מתמוטט, ומה היה קורה אז? אולי מלכתחילה צריך היה לסרב ולא להכניס עבודה שכירה, אך דבר זה שוב אינו שייך לענין כלל.

בעיני הילד בן-הקיבוץ הפועל השכיר אינו סמל לכשלון אף לא להצלחה אלא סתם תופעה חברתית, השכבה הנמוכה ביותר באוכלוסייה. ממש כמו שבנו של ה„ג'ובניק“ מקבל את זכויות-היתר של אביו בצורה טבעית יותר ממנו עצמו, בלי שום רגש חבוי של אשמה או בושה, והוא עשוי להכריז כי „אבא יש לו מכונית. הוא כל-כך חשוב...“, כך גם מגדיר הוא את הפועל השכיר כ„עובד“ האמיתי.

אמר ילד קטן בכפר-בלום: „אבא, מדוע אנו חוגגים את יום-הפועלים? אנחנו חברים, לא?“ ובניד-ראש כלפי הפועלים היומיים: „האם זה לא החג שלהם?“

אמר עוד ילד בקיבוץ אחר בגליל העליון: „אבא, מה-פתאום אתה חופר חפירות? זאת לא העבודה של הפועלים? הרי אתה חבר...“

בתחילה, כאשר עקבתי אחרי החיכוכים בין ראשי המוסדות בקרית-שמונה, סבורה הייתי שאין כאן אלא שאלה של איבה אישית, אולי של קצת דעות-קדומות, מיוסדות על ההבדלים בתרבות ובחינוך, במנהג ובמסורת. עכשיו שוב אינני בטוחה כל-כך.

אם תפרח העיר ותשגשג, אומרים אחדים מן הממולחים שבאבות-העיר, הרי הקיבוץ צים, או לפחות העסקנים הכלכליים שלהם, אפשר שיראו בהתפתחות מעין זו איום

על גידולם ויציבותם המשקית שלהם. הם בנו את העיר — לא חשוב למה — ומשום־מה מדומים הם שהיא „שייכת” להם, כמו שהיו הכפרים שייכים לאדונים הפיאודליים בימי־הביניים, ועליה להוסיף ולספק ידיים עובדות עכשיו, בשעה שהן נחוצות ביותר. יש אנשים בעיר המתלחשים שראש־עיר חזק אינו לרצון כלל לתנועה הקיבוצית. הוא עשוי להילחם בעד קרית־שמונה, לחזק אותה מבחינה משקית, לעשותה עצמאית באמת. המועצה האזורית, אף שהיא מקפידה להדגיש שהיא משרתת את ההתישבות ושקרית־שמונה חפשית לנפשה, מחוץ לגדר דאגתה של המועצה האזורית, בכל־זאת לא נמנעה מלהשמיע את קולה כשהגיע הריב בין ראש־העיר למוכיר מועצת־הפועלים, חבר־הקיבוץ, לשיאו. והיו אנשים בעיר ששאלו את עצמם אם אנשי־הקיבוצים תמכו במי שתמכו מן הסיבה הנכונה ואם נלחמו במי שנלחמו מן הסיבה הנכונה...

„הקיבוצאים החוצה!” זאת היא סיסמה שצצה בצורה מפתיעה מאד באחד הימים. מישהו ניסה לארגן הפגנה נגד מוכיר מועצת־הפועלים, שהוא חבר כפר־גלעדי. זאת היתה אִמֶרְת־הכֶּנֶף העיקרית. גשם שוטף מנע את ההתלקחות לאמיתה. כמו כן מעטים היו האנשים הרציניים שרצו בהפגנה בעלת צביון עדתי. למרבה הגיחוך, הרי האיש שעמד מאחריה, אף שהוא עצמו יליד צפון־אפריקה, נמנה דרך־כלל עם אויביו של ראש־העיר יליד־מארוקו, שעליו החליט פתאום להגן בצורה מרעושה כל־כך...

במובן ידוע אפשר שבית־הספר התיכון יש לו איזה חלק בתסיסה בעיירה, ואם גם בעקיפים. שום מתיחות אינה מורגשת בכיתות הילדים מתערבים יחדיו. אין שום התגבשות ברורה של קבוצות עדתיות, ואין גם אפילו התגודדות של „כל־עוף־למינהו”, אבל מכינים את הילדים האלה למשרות שבהן מחזיקים אנשים שלא בנקל יוותרו על ה„כיסאות” שלהם. מובן, עדיין לא הגענו לשלב הקריטי. הוא יבוא כשהבוגרים הראשונים, מצוידים בתעודת־בגרות, יחזרו מן הצבא, ידרשו את מקומותיהם וירצו להיעשות מנהיגים.

הם שונים מהוריהם אך שונים גם מן הצברים, אף הללו שהם צברים מבחינה טכנית, כלומר שלדתם וגידולם במדינת־ישראל, השפעתה של ישראל, של „ישראל הראשונה”, מועטה בבית־הספר, ובקרית־שמונה בכללותה היא מצטמצמת בדברי ספרות, במידה שקוראים אותם, בנאומי ראדיו ובעתונים. אין שום מגע בלתי־אמצעי בקנה־מידה רחב, שכן הקיבוצים נשארים מבוצרים בעמדותיהם. משקיפים לכל המוטב, אך מרוחקים וכפי הנראה אדישים...

כל זה בא על גיבושו בעיית הקיום המשותף של בתי־ספר מקבילים. אנשים כגון דוד י. מוכנים להודות כאן בצורך בשינויים. ורק שהתרופות שלהם נראות לכמה מתושבי קרית־שמונה רעות לא־פחות מן החלאים עצמם. דוד מטעים, למשל, כי בקיבוצים שמסביב לקרית־שמונה יש 25—20 ילדים מפגרים ומופרעים. כיום שולחים אותם לבתי־ספר בערים הגדולות. אילו הועמד בית־הספר המקומי על רמה נאותה, אולי בעזרתה הפעילה של התנועה הקיבוצית שהיתה מקצה לכך כוח־אדם,

היה זה מועיל לילדים האלה יותר מהרחקתם מהוריהם ומן הסביבה שבה הם רגילים. אחרים מציעים להאחיד את ההכשרה המקצועית בקיבוצים ובעיר. אין הם אומרים זאת במפורש כל־כך, אבל הרעיון שלהם הוא שהילדים הפחות „אינטלקטואליים“, אלה היעודים למלאכות, יוכלו בהחלט ללמוד בבית־הספר התיכון בקרית־שמונה. נראה כי תמורת זאת ירצו הקיבוצים לקבל את ה„שמנת“ לבית־הספר שלהם, רק כדי לספק את הפלפל הדרוש, את הדחיפה וההמרץ ללמוד, הנמצאים ביתר־קלות בעיר...

אך אפשר שעברה השעה. אולי היה זה אפשרי לפני הקמתו של בית־הספר התיכון בקרית־שמונה. לא עכשיו. קודם־כל, עדיין קיים היחס המעורפל מצד התנועה הקיבוצית לתעודת־הבגרות. רבים טוענים כי ילדיהם אין צורך להעבירם בשיטה זו של סיר־לחץ, הם יכולים ללמוד בלי שידרבנום לקראת הבחינות, לקנות דעת בלי הצורך המפורש לקבל איזה נייר בתמורה. דבר זה, כמובן, בדומה לדברים אחרים כה רבים בחברה הנזילה שלנו (שהקיבוץ הוא חלק בלתי־נפרד ממנה, אם יאבה ואם ימאן), שוב אינו ברור כל־כך. המון בני־אדם מכירים בכך שהמרחקים הצטמצמו, שהעויר של שטחים כפריים מתקדם במהירות גוברת והולכת. הם טוענים כי תיעושה של החקלאות הוא בלתי־נמנע. העובד הגופני, אליל תנועת־העבודה הציונית, לדעתם הוא זר למציאות שלנו ומועיל לא יותר ממחרשת־העץ, שאחדים מן הפלאחים הזקנים עדיין משתמשים בה במדינת־ישראל, כמה לחיצות בכמה כפתורים, ותם כל העמל הזה גם שוב לא יהיה בו טעם. אבל התמורות האלו מצריכות תבונת־כפיים, הכשרה ו„ניירות“.

כיום ההכנה לבחירות־הבגרות היא עובדה מופרת־למחצה בקיבוץ. קבוצה של נערים עזי־החלטה — או בניהם של הורים עזי־החלטה — מקבלים הדרכה מיוחדת כדי לעמד בבחינות. זאת אחת השאלות השנויות במחלוקת בתנועה. ההכרעה ברורה, אך עדיין אפשר שיעבור זמן־מה עד שתוכר העובדה כבלתי־נמנעת ...

עירוב התלמידים מקרית־שמונה ומן הקיבוצים יהיה קשה גם מסיבות אחרות. בקיבוץ כמעט כל ילד מקבל אפשרות להמשיך בלימודים, אם ירצה. העצלים וקהי־השכל יושבים על אותם ספסלים עם העירנים והממולחים, ולא כך דינם של בני התושבים החדשים בקרית־שמונה, אף כי לעתים החנוונים קונים לילדיהם מקום בכיתה ה„אקדמית“, בלי שים לב לכשרונותיהם.

יש לי תלמידים התופסים בשניה אחת מה שאני מסביר, אמר לי מורה לפיזיקה באחד הקיבוצים הוותיקים. „אבל הם מוכרחים לשבת ולחכות עד שהאָטיים, אלה שאינם יכולים או אינם רוצים ללמוד, יעפלו את החומר פחות או יותר ... באמת, איזה ביזבוז“ ...

בשעה שיהיו הקיבוצים מוכנים למזג את בית־הספר התיכון שלהם עם זה של העיר, שוב אולי לא תהיה שום תגובה מצד העיר. אף כי כיום תושבי קרית־שמונה סבורים שבית־הספר בכפר־בלום משתדל יותר מדי לגייס תלמידים. רבים אומרים:

מאוחר מדי. לפני שנים־מספר, שעה שלא היה כל בית־ספר אחר, היה הפל יכול להיות אחרת.

„את הוכחת שניתן ללמד, בבית־הספר שלך“, מודה לפני אחד הישירים ביותר באנשי־הקיבוץ. הוא שוכח שאך לא מכבר, תוך כדי שיחה שקטה על מרפסת ביתי, ניצת פתאום, בלי שום סיבה הגיונית: „לכל הרוחות, הרי את באת לקרית־שמונה מתוך סנוביות“...

הנקל היה להשיב לו מנה אחת אפיים. הוא עצמו היה לא מכבר פקיד ממשלתי בכיר, עמ־רכב־צמוד. אבל איש־הקיבוץ כיום נוח להיפגע. קל מאד להעליבו. הוא עצמו בחר בעמדת הגנה מתמדת. הוא מסרב לחזור ולהגדיר את „ערכיו“ לאור השינויים.

„גאולת הקרקע היתה פעם אמרת־כנף יפה“, אמר משהו באחד הוויכוחים התכופים הללו. „אבל מדוע לא לשנותה עכשיו? לומר במקום זה: גאולת האדם?“ זה לא יהיה „ערך“ חדש, רק פירוש מחדש לאידיאולוגיה ישנה. הדבר אולי לא יצריך ניפוץ־פסילים ורק יבטיח משך־חיים חדש — מבחינה רוחנית — לקיבוצים הללו המבוטסים, המוצקים והשאננים שבסביבת קרית־שמונה. אך אלה הם חלומות־בהקיץ, הירהורי־לב. יהיה זה מוגזם לדרוש מן האנשים האלה שיתחילו שוב מאלף, שיזרו לרוח זכויות־יתר שהושגו בדי־עמל ויעמידו בסכנה את בטחונם הפנימי והחיצוני, שנקנה במאמצים קשים, כדי לגשת למלאכה חדשה, ותהיה חיונית ככל אשר תהיה...

*

ד״ר ק. הוא רופא־הבהמות המקומי, היושב כבר שנים בקרית־שמונה. באמריקה התחנך והתחתן אבל בווינה נולד, והוא נוח לבריות כל זמן שאין הדברים אמורים בפרות. הוא כאן האזרח מס. 1. האשכנזי היחיד כמעט המעוניין בישוב הזה. משתתף פעיל בכל הוועדות, עומד בראש ועד ההורים המרכזי, מטפל במילגות ובשאר עניינים ציבוריים. הוא גם יסד את סניף ה„רוטארי קלאב“ במקום, נקודת־ליכוד לנכבדי העיירה, לפקידים הגבוהים במוסדות ולעילית החנונית. אשתו ילידת אמריקה, מומחית לכלכלת־בית. לפני הולדת התינוק השלישי שלה לימדה בארגון־אמהות־עובדות. חבל שהיתה מוכרחה להפסיק, מפני שעכשיו אין כל עבודה קהילתית נעשית שם. כמעט הכל נעשה באפיקים מוסדיים, ואין יודעים מה מתרחש ב„רחוב“ של קרית־שמונה. הפעולות הן רק בשביל אנשי־שלומנו, ואת אנשי „עמך“ מניחים לנפשם.

אף־על־פי־כן לא נראשה מרים לגמרי. ילדתה הבכירה לומדת בבית־ספר עממי שעת־הזה קיבל מטבח משלו. את האוכל שוב אין מספקים מן המרכז. סבורה היתה מרים כי הגיעה השעה ללמד לילדים את שימושי המים בטרם יישבו לאכול את ארוחת־הצהריים. היא רצתה שהמורות תדגמנה מה נאה הוא ליטול ידיים ולאכול יפה. המנהל היה מוכן לשתף פעולה, אבל המורות סירבו. לשם מה? מה זה מועיל, בכלל? אנו יכולות לנצל את הזמן בצורה טובה יותר... לתקן מחברות, למשל...

הנה כך יורדת מרים בכל יום בצהריים במורד ההר. מנסה להרכיץ בעצמה את כללי ההיגיינה היסודיים בתלמידים הקטנים. היא גם מארגנת את הסניף המקומי של „אילנשיל“ ומשתתפת בטיול דו־השבועי לטבריה, כשלוקחים לשם את הילדים החולים לטיפול. ממילא דומה כי הכל נמצא למטה בטבריה. אפילו לשכת־הגיוס נמצאת שם, ופירוש הדבר הוא שתלמידינו מאבדים יום שלם כדי להגיע לשם ולחזור. שלא לדבר על דמי־הנסיעה. 2 ל"י בסך־הכל.

מובן, גרוע הוא יותר לאנשים הזקוקים לאישפוז. בלידות תקינות אפשר לטפל במרכז־הבריאות, אבל אפילו ניתוח קל־שבקלים אין לבצע בקרית־שמונה. מוכרחים להוביל בני־אדם לצפת, מהלך כשעה במכונית, או לפוריה, מאחרי טבריה, מהלך הרבה יותר משעה־יחצי באמבולנס. צפת יש לה רק בית־חולים קטן, ואף כי רוב החולים שם הם מסביבות קרית־שמונה אין היא יכולה למלא את הצרכים. הברירה היחידה היא אפוא פוריה. במקרים של הפשת־נחש פירוש הדבר, למעשה, שאתה אבוד. נסיוב אין במקום. הטיפול, כדי שיביא תועלת, צריך לבוא בתוך שעה אחת. בתוך השאר פירוש הדבר הוא גם שאין בני־אדם יכולים לבקר קרובים חולים.

„אי אפשר לבזבז שכר־עבודה של יום“, אומרת אמו של אחד מתלמידי. „ומה־גם שהתחבורה היא כמו שהיא“...

תנועת האוטובוסים פוסקת בשעה ארבע. יש אוטובוס אחד, קצת יותר מאוחר, לקיבוצים בסביבה. מסיע את אלה שבאים מחיפה או מתל־אביב. אבל זה הכל. פרט לכך יש ממש עוצר. הנה כך אין אמהות יכולות לראות את פעוטיהן שהוכנסו לבית־חולים. גם ילדים אינם יכולים לנסוע ולבקר את הוריהם.

*

יום אחד התעוררתי בבוקר כשעדיין היה כמעט חשיכה בחוץ. לפני שש. קול חד ונוקב פלח את שנת.

„הרופא לומר לא עובד קשה“, אמר הקול, ואחרי־כן, שוב, מונוטונית, „הרופא לומר לא עובד קשה“.

רגע היתה דומיה. שוב שקעתי בשינה. עוד שעה לפחות.

אבל קול אחר ענה, וזאת הפעם נעדרים ההגאים הגרוניים שאליהם הורגלתי. תחת זאת הניגון הוא אידיש אף כי המלים עבריות.

„לא אמרתי יללה, יללה, אמרתי רק להגדיל את המרחקים. שיהיה לשרשים מקום להתפשט“...

נעימת־הדיבור חסרת־תקוה.

„אבל הרופא לומר“, נשמע הקול השני, מיבב, גרוני, מנצח משל כאילו היתה זו טענה אחרונה, ניצחת, „לא עובד קשה“.

שוב שתיקה.

ואחר הקול הנוק, סדוק עתה, נקלה בתוקפנותו.

„בכלל, מי אתה? אתה אף פעם לא לעבוד. מה אתה יודע על לעבוד?“

המשגיח לא ענה.

עכשיו קמתי אין טעם לשוב ולשכב. על המרפסת בחוץ היה קריר. ערפל דק אך דביק היה פרוש סביב. ההרים כאן הם, אך אינם אלא צללית רפה. הקווים מטושטשים. העמק עצמו מאור באורה העז של השמש.

„היום אין גשם“, אמר עוד קול מתוך קבוצת פועלי-הדחק שפסקו מחפירת הבורות לשתילים. יושבים על הארץ, אוכלים לחם וזיתים, לועסים בכבדות, הזקנים חסרי-שניים, צעיר אחר, חולני-למראה, מצומק, דל-בשר כרבים כל-כך מן היהודים הפרסיים, רק יושב לו בלי-נוע. עיניו נתונות בפת-לחמו. פיו קו דק של מיאוס. או של שוויון-נפש?

„גשם זה דווקא טוב“, אומר אחר, בגיל-העמידה, כפוף, עיניים חדות באנים שחומים, עטורי-זקן.

„כשבילנו לא טוב“, משיב חברו. „יש גשם, אין עבודה“.

„אבל אם אין גשם, גם אין עבודה“, אמר חברו. „זה טוב בשביל השדות“...

„יש גשם, אין עבודה“, נשמע המענה כהד.

באחד הימים האלה, ברחוב, כלומר במרכז המסחרי, נתקלתי במכר ותיק, מכפר-בלום.

„ובכן“, הוא אומר, העברית שלו עודנה „אנגלו-סקסית“ לאחר שנים רבות בקיבוץ.

„ובכן, איך החיים?“

„לא רע“, אמרתי. „העניינים זויים“.

„איך בית-הספר?“

„תודה על שאתה שואל“, אמרתי, „עד עכשיו לא התעניינת ביותר“.

הוא מגחך, נבוך מעט. „מה את רוצה לומר?“

„נור“, אמרתי, „בשים לב לעובדה שאתה מורה — האם לא היית לפחות סקרן לראות איך אנו מסתדרים? האם לא חשבת שתוכל לפחות לעשות איוז ז'סטה של שכן?“

בזמן הראשון היינו זקוקים דווקא לקצת עזרה ורצון טוב... .

הוא מביט בי. מזעיף. ניכר שאינו יודע מה לומר. אני יודעת שהוא בעל השכלה שלמעלה מן הרגיל, בא הנה לאחר שויתר על קריירה מזהירה.

„אני יודע“, אומר הוא לבסוף, כבדתנית, „אין לי הרבה מה להסביר. האם תאמיני לי שידי מלאות עבודה בטיפול בפינתי שלי? מזור לשמוע, אני יודע. אבל ההוראה,

וכל השאר... יותר מזה אינני יכול להספיק“...

אינני עונה. „פינתי שלי“ — איזה הסבר! האם לא התברר לנו כבר כי אין „פינות“ כאלו בעולם של ימינו. אולי גם לא היו מעולם, כדבריו של אותו ג'ון דון, שכנראה

ידע מה הוא סח. „שום איש איננו אי שלם למו-עצמו / ... אל נא תשאל למי צילצל הפעמון, / לך הוא מצלצל“...